

Evalueringen af pædagoguddannelsen udløste i foråret en omfattende debat i pressen om opdragelse af børn, og om hvem der har ansvaret – familien eller pædagogerne i daginstitutionerne. Opdragelse af børn er et ideologisk befængt område.

Hvad evalueringer dog kan bruges til ...

* Formand for evalueringsgruppen, professor Per Schultz Jørgensen, gav startskuddet ved i Jyllands-Posten under overskriften »Pædagoger skal tage sig af opdragelse« at udtale: »De seneste år er der sket store ændringer i familierne. Forældre til små børn arbejder mere og mere, og det skaber en ny situation, hvor så godt som alle danske børn tilbringer hele dagen i institutioner. Det betyder, at børn ikke bare skal passes. Pædagoger skal tage vare på mange flere dele af børns liv end tidligere«.

Både undervisnings- og socialminister reagerede prompte på disse udtalelser.

Undervisningsminister Ulla Tørnæs gik i rette med Per Schultz Jørgensen: »Det synspunkt må stå for hans egen regning. Men fri mig for en sådan statsliggørelse af børn«. Hun fremhæver, at hovedansvaret for børns opdragelse er forældrenes og siger: »Det faktum ændrer deres ophold i daginstitutionerne ikke ved. Tildeling af hovedansvaret for børnenes opdragelse kan, mener jeg, aldrig komme til diskussion. Det er forældrenes. Kald mig bare gammeldags«. Henriette Kjær kom med næsten identiske kommentarer.

Hvor Per Schultz Jørgensen således opfatter daginstitutionernes rolle som kompenserende i forhold til de opdragende funktioner, som familien tilsyneladende har vanskeligheder med at opfylde på grund af mere og mere arbejde, ser de to liberale ministre anderledes på sagen ved at gå imod en sådan statsliggørelse af opdragelsen. Debatten viser, at opdragelse af børn er et ideologisk befængt område – og det gælder også i forskningen.

Daginstitutionernes rolle forstås ofte som kompenserende i forhold til de opdragende funktioner, som familien tilsyneladende har vanskeligheder med. Men det er ikke muligt at påvise en sammenhæng eller automatisk kompensation mellem de opdragende funktioner i familier og daginstitutioner i det moderne samfund¹.

Forskningen har de sidste 20 år bidraget til opfattelsen af daginstitutionspædagogikkens kompenserende funktioner ved at skrive familiens historie som en elendighedshistorie, hvor flere og flere funktioner enten er blevet tabt af historiske grunde eller ved, at familien i mindre og mindre grad har været i stand til at opfylde sin 'naturligt' bestemte mission over for den opvoksende generation. Denne reduktionistiske historieskrivning har i sin forherligelse af 'de gode gamle dage' bidraget til en række mytedannelser. En af de mest fasttømrede omhandler kvindernes indtog på arbejdsmarkedet, som både ødelagde de ellers vel fungerende kernefamilier og truede børnenes ellers sunde opvækstvilkår. De 'stakkels' små måtte sendes i daginstitutioner. Statistik kan vise, at der faktisk kun i Danmark er tale om et enkelt årti, nemlig 1950'erne, hvor især faglærte arbejders løn var så god, at den kunne forsørge en hel familie. Før den tid havde kvinderne løs- og landarbejde ligesom deres mænd, og efter dette årti blev de lønarbejdere ligesom mændene.

En tidligere rektor fra et af de evaluerede seminarier Arne Mortensen beskriver i artiklen 'Pædagogen i det hypermoderne samfund'², hvorledes familien har udviklet sig fra at være før-moderne til derefter at blive en moderne familie for nu at være blevet til en hypermoderne familie. Den hypermoderne familie er ble-

vet et midlertidigt, flygtigt samlingssted for selvstændige individer. Den er ikke som tidligere en socialisationsenhed med en samfundsmæssig funktion. Den hypermoderne familie leverer ikke varen til daginstitutionerne: De velopdragne, velafbalancerede, trygge børn. Derfor skal pædagogerne overtage de oprindelige familiære opdragelsesopgaver og det i en tid, hvor børnene skal udvikles til selvskabende og selvreflekterende individer. For at overleve i det hypermoderne samfund må mennesker være socialt produktive og ekstremt kommunikative. Pædagoger skal ud over selv at være kommunikative og selvreflekterende være i stand til at erkende forskelligheden i de individuelle personlige potentialer og særegne træk samt udviklingsmuligheder i det enkelte barn.

Med fare for at medvirke til overbudsretorik kan denne tilgang til en forståelse af familiens funktion og det pædagogiske arbejde karakteriseres som mega-nostalgi. Her er ikke alene tale om et reduktionistisk syn på familiens udvikling, men også hævde af en overdreven kompenserende funktion for pædagogikken i daginstitutionerne. Og når nu familien ikke længere kan opdrage børnene, må pædagogerne gøre det med udgangspunkt i de nye krav, der stilles til mennesker i det hypermoderne samfund. Her bliver der tale om en omnipotent pædagogisk faglighed, hvor pædagogerne ikke alene skal foretage den 'socialisering', som familien ikke længere kan klare, men også skal lære børn at tilfredsstille alle de nye krav.

Hermed ikke sagt, at den danske småbørnsfamilie lever et problemløst liv uden frustrationer, dobbeltarbejde m.m. Men denne viden kan ikke baseres på ideologi og myter om 'de gode gamle dage'. Når det er tilfældet, overføres opfattelser af familien i første omgang til fejlvurderinger af børnenes behov og reaktioner og i anden ombæring til fordomme og vanskeligheder i forældresamarbejdet. Det er alene i tanken, at der eksisterer en automatik, hvor pædagoger rigtigt overtager alt, hvad forældrene af forskellige grunde ikke påtager sig omkring opdragelse og omsorg i forhold til deres børn. Det er ligeledes en myte, at der skal være sammenhæng i børns liv, og at det er pædagogerne, der er ansvarlige for at skabe den. Det er selvsagt forskningens opgave at skabe viden om nutidens familier. Men at producere og bruge denne viden kræver, at tavlen viskes ren – at de øjne, der ser på nutidens familierelationer, ikke er slørede med alskens myter og ideologi.

Karin Lützen har i en analyse af velgørenhedsarbejde i 1800-tallets København vist, hvorledes ideologiseringen af familien kan ses som en historisk forklaring på udviklingen af socialforsorgen.³ Hun beskriver her, hvorledes middelstanden i 1930'erne opkastede sig som nationens kerne og lod sin klassebestemte forestilling om Det Gode Liv præge alle offentlige og private tiltag i byen. Denne forestilling om Det Gode Liv blev videreført af den socialdemokratiske velfærdsstat og lever videre i dag. Det er ikke blot i forskningen og i den pædagogiske faglighed, at myterne om familien trives – de findes også i familiens forestilling om sig selv og i udformningen af politik. En anden indsigt, som det er værd at tage med fra Karin Lützen, er, at der er tale om en klassebestemt forestilling: At det er middelklassens livsform, der giver indhold til familieideologien.

Af lektor og institutleder Inge M. Bryderup, Institut for pædagogisk sociologi, Danmarks Pædagogiske Universitet.

Ifølge Dion Sommer⁴ er familien i dag centum for intimitet, og omsorgen er på ingen måde frarøvet familien. Han betegner forældrene som hverdagslivets arkitekter. Den såkaldte primære, personaliserede omsorg glider gradvist over i opdragelse, som er en betegnelse for den proces, hvor kulturelle koder læres. Med dette udgangspunkt giver Dion Sommer et såkaldt signalement af tidens familier, som han betegner som bærere af forhandlingskulturens træk. Han beskriver forhandlingsfamiliens livsform ved, at moderne børn i familien bliver hørt og set, at de bliver inddraget og i øvrigt opfattes som havende personlig betydning, værende unikke og havende særlige behov samt ved, at børn som individer er medbestemmende, at regler kan ændres, og at børn på denne baggrund får en oplevelse af mestring og lyst til social deltagelse. Det fører til krav om at blive set og hørt som person og til svækket autoritetstro.

Dion Sommer opfatter således ikke daginstitutionernes opdragende funktioner som hverken kompenserende eller direkte komplementære til den familiære opdragelse. Samspillet er langt mere komplekst. Helt modsat Arne Mortensen fremhæver Dion Sommer således, at familien 'leverer varen', det vil sige opdrager børnene, og han viser mere eller mindre direkte, at problemerne ligger begravet et andet sted. Det kan være daginstitutionerne, der har vanskeligt ved at rumme disse mere selvstændige og nysgerrige børn. Dion Sommer tillægger familien en meget positiv betydning – forældre er i dag både demokratisk og humanistisk indstillede, og de ønsker at forhandle med deres børn. Han ser ingen negative konsekvenser af disse ændrede relationer mellem forældre og børn, f.eks. at forældre ikke lader deres børn være børn – at de behandler dem som små voksne med (med-)ansvar for deres egen opdragelse på et alt for tidligt tidspunkt i deres udvikling. Det er, som om Dion Sommer med vold og magt ønsker at demonstrere positive, næsten idylliske forhold i den danske familie. Der kan stilles spørgsmål ved, om Dion Sommer ikke generaliserer sine egne mellem-lagserfaringer. Eller sagt med de tidligere omtalte ord fra Karin Lützen: Er dette ikke en 'moderne' version af, at 'middelstanden' opkaster sig som nationens kerne og lader sin klassebestemte forestilling om Det Gode Liv præge opfattelsen af den moderne familie? Sagt med andre ord: Forhandlingsfamilier kan ses som de moderne forældres behov for en ideologi om, hvordan man har det med sine børn, og hvordan man gerne vil forstå sin egen forælderrolle.

Hermann Giesecke⁵ fremhæver, at alle børn i den vestlige verden vokser op i et pluralistisk samfund. Børn opdrages og socialiseres ikke kun af familien, men også af andre institutioner som f.eks. skolen, massemedierne og de jævnaldrende. Ved socialisation forstår Giesecke alle samfundsmæssige påvirkninger, som børn prægnes af og må forholde sig til. Ved opdragelse forstår han kun den del af socialisationen, som med opdragende hensigter udgår fra forældre, lærere, pædagoger m.fl. Giesecke pointerer, at opdragelse altid forudsætter en forbindelse til et kollektiv. Opdragelse er i sin kerne et socialt og ikke et psykologisk fænomen. Man kan ikke opdrage til individualitet. Individet finder sin form i aktiv udveksling med ydre krav. Opdragelse sigter altid mod noget, som et individ skal have fælles med andre. Børnene må inden for rammerne af de pluralistiske

socialisationsbetingelser lære at forholde sig forskelligt på forskellige steder alt afhængigt af de dér gældende målestokke. Det, som børnene har brug for at lære til deres nuværende og fremtidige liv, kan således ikke læres ét sted, hverken i familien eller i daginstitutionen. Viden og regler for adfærd kan ganske enkelt ikke overføres fra et sted til andre sociale sammenhænge.

Familien udgør således ét enkelt instrument i hele socialiseringskoncerten og spiller sammen med både daginstitutioner og de øvrige socialisationsinstanser. De forskellige instanser, herunder familien, opdrager først og fremmest til sig selv. Der findes ikke længere nogen enhedsmæssig opdragelsespraksis, som relaterer sig til det hele menneske. De manglende almene opdragelsesmål begrundes af pluralismen. De forskellige instansers opdragelsesmål har som primær funktion at opdrage til sig selv, og det bliver dermed vanskeligt at tale om kompenserende og komplementære opdragelser i henholdsvis familie og institution.

At vi lever i et pluralistisk samfund forklarer på én gang, at der produceres ideologi om familien, og at det er vanskeligt at få begreb om familiens opdragende funktioner. Der findes ganske enkelt ikke almene meningsfulde mål i opdragelsen af børn. På den baggrund kan man også forstå, at der ikke nødvendigvis er tale om en modstilling af ideologi og viden, idet ideologien er indlejret i ens subjektive opfattelse af, hvad en familie er, og hvordan man selv ønsker at forme sit familieliv. Sagt med andre ord: Der findes i det pluralistiske samfund flere familieforme, der er betinget af en række både objektive og subjektive forhold. Børn påvirkes af andre instanser end familien. Analogt til familien kan daginstitutionernes primære funktion karakteriseres ved at opdrage børnene til at fungere i de rammer, daginstitutionen sætter for det sociale liv. I daginstitutionerne møder børnene for første gang samfundet – institutionerne er en del af det offentlige liv; her 'indlæres' regler for den offentlige omgang mellem mennesker, og en række samfundsmæssige sammenhænge formidles via strukturer i daginstitutionen. Der er ikke tale om en fordobling af den samme type af omsorg og opdragelse i familier og daginstitution, men om modsigelsesfulde forhold, men det er de krav, der stilles til voksne mennesker i dag, også.

Både professor og ministre kan således kritiseres for at forfalde til ideologiske opfattelser – den ene mere end de andre.

Tja, hvad evalueringer dog kan bruges til ... ▲

1) Se Bryderup I. M.: 'Socialisation i familie og daginstitution' I: Brinkkjær U. et al. Pædagogisk faglighed i daginstitutioner. Danmarks Pædagogiske Institut, 1998.

2) I: Cecchin, D. (red.): Pædagogens kompetencer. BUPL, 1996.

3) Lützen, Karin: Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København. Hans Reitzels forlag, 1998.

4) Sommer, D. Barndomspsykologi: udvikling i en forandret verden. Hans Reitzels Forlag, 1996.

5) Giesecke, Hermann: 'Socialpædagogik og skolen'. Tidsskrift for Socialpædagogik, nr. 1, 1998.